

DÍSZTEMETÉS A FERENC JÓZSEF-I KORBAN

Gala Funeral in the Franz Joseph Era

The state archives in Sfântu Gheorghe safeguards the correspondence of Károly Zathureczky de Alsó-Zaturcsa (Olasztelek, 1832 – Gyulafehérvér, 1889). In one of his several hundred letters, written to his sister Mrs Szentiványi née Mária Zathureczky, he gives a vivid description of the gala funeral of Field Marshall Joseph Radetzky who died on 5th January, 1858. In the first part of his letter he writes about the family, then he describes the visit of the emperor's brother to the garrison of Milan, and continues with the funeral service.

Károly Zathureczky entered service as a volunteer at the Imperial and Royal 31st Infantry Regiment of Nagyszeben on 30th November, 1849. He was promoted to second class second-lieutenant on 12th January, 1850, to first class second-lieutenant on 25th May, 1854, then to colonel on 6th January, 1888. Field Marshal Johann Joseph Wenzel Graf Radetzky von Radetz (1766–1858) was commander-in-chief of the Imperial and Royal Army in Italy in 1848–1849. Viceroy and commander-in-chief of Lombardy-Venetia between 1850–1856. He spent his last years in Milan, living in Villa Reale, a place provided to him by the emperor. He died in an accident. Zathureczky took part of Radetzky's (a general well-known from the march composed by Johann Strauss Sr.) funeral on 14th January, 1858, leading his company as second lieutenant of the Imperial and Royal 31st Infantry Regiment.

István Ravasz, PhD, CSC., lieutenant colonel, senior officer of the Hungarian Military History Institute and Museum. Research area: World War I and II. E-mail: ravasz.istvan@mail.militaria.hu

Keywords: gala funeral, Károly Zathureczky, Joseph Radetzky, Franz Joseph, Johann Strauss

A sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár őrzi alsó-zaturcsai Zathureczky Károly (Olasztelek, 1832 – Gyulafehérvér, 1889) levelezését. Több százra rúgó leveleinek egyikében,¹ amelyet testvéréhez, Szentiványiné Zathureczky Máriaához írt, szemléletesen írja le az 1858. január 5-én elhunyt Joseph Radetzky tábornagy² dísztemetését.

„Fehérkabátos tisztünk” 1849. november 30-án önkéntesként vonult be a nagyszebeni cs. kir. 31. gyalogezredhez, 1850. január 12-én léptették elő II. osztályú, 1854. május 25-én I. osztályú hadnaggyá, végül 1888. január 6-án ezredessé.³ Mint a cs. kir. 31. gyalogezred I. osztályú hadnagya vett részt százada élén az idősebb Johann Strauss indulójából napjainkig ismert generális temetésén, 1858. január 14-én.

Levelének első részében családja kerül szóba, majd az uralkodó öccsének Milánó helységeiben tett látogatását írja le, ezt követően tér rá a gyászszertartásra. A levelet az eredeti helyesírással tesszük közzé.

¹ Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár F. 64 – Zathureczky család levéltára VIII. fasc. 142–146v.

² Johann Joseph Wenzel Graf Radetzky von Radetz (1766–1858) tábornagy. 1848–1849-ben az itáliai császári-királyi haderő főparancsnoka. 1850–1856 között a Lombard–Velencei Királyság főkormányzója és főhadparancsnoka. 72 szolgálati év után vonult nyugalomba, életének utolsó éveit Milánóban, a császár által rendelkezésére bocsátott Villa Realéban töltötte. Balesetben vesztette életét.

³ Zusatz zur Qualifications-Liste; Kriegsarchiv, Wien. Fond Qualificationsliste, 3882. doboz, 88. irat 2. o.

„Milano, 1858. Január 26.

Szeretet kedves testvérem Mári!

Kedves nagyon betses soraid engem igen meg örvendeztetek mert már rég olta minden tudositás nélkül voltam othonrol. Csak azon tudositásod hogy szegény István⁴ oljanyira el betegesedet és olj kevés reményt nyujt állapotja javulásra, nagyon meg busított. Ő szegény szerentsétlen nem tsak testileg elzárva a világtól kellett hogy szenvedjen, hanem betegséget vég veszéljt és elhervadást is magára kellett hogy ruházon. Az ég jo Ura tán meg könyörülend ő rajta és ujbol visza térítendi az egéséges utra. Ha a mindenható főbb akarhatja más képen végezte és őtöt egy job más létre szolitandja, abba is meg kell nyugodnunk. Sajnos fájdalmas évek évek után ugy egyenként a testvérek sorából azokat kiket minyájan szeretünk ugy kérelhetetlen elveszteni, különösen szívünknek még nagyob fájdal munk egyéb nem marad mint remény, resignation⁵. Minden ilj enyészetnek van kitéve, a remény csak viszontlátásban heljezve, a megujulás a viszontlátás.

...Az új év napján itteni Cs Kir fő hertzeg és kormányzo Ferdinand Max⁶ fő hertzegnek az új évi üdvözlett ki fejezésére én is ki voltam rendelve, hol több mint 20 tábornok és mint 80 tiszt jelen voltak, nagyszerű volt az Palotai termék elrendezése a számtalan sok elegáns és pompás fogatok fel vonulása. Az udvart az az itteni fő aristocratiatol maga a fő hertzeg nejével Charlotta⁷ belgia királji főherczegnével mindketten a legnagyobb diszben és a fényes udvari körzettől körül véve fogadták az audentziai⁸ teremben a követségeket és üdvözeteket. A főherczegné egy vörös bársony Magyar válban, kövekel gyöngyökel csipkékel ki himezve, egy raportot⁹ értékes himzésekel ellátot fejr antique moiré¹⁰ szoknyába, fején brilliant diadem¹¹, egyszoval a legnagyobb fénybe öltözve volt. A főhertzegné nagyon szép és nyájas nő, általán kedvelt, még tsak 17 éves. Itt az udvar sokal nagyob fényben él mint Bétsben és nagyszerű töbnyire mind rococo izlésben van minden alla Louis XIV–XV el látva, tselédség, equipagaik¹² derék sat.

E honak ötödikén mind már ti is tudtok hirlapokból, halt meg a világhírű ősz hős főttábornok Grof Radetzky itt Milanoban. Radetzky 92 éves volt, 76 évet szolgált, több mint 30 tsatákban volt résztvevő, ő maga nyert is több tsatákat. 38 a leg kitünőbb érdem kereszttek és jeleknek nagy keresztjével volt fel diszitve, ezek közül 7 mint brillantokban, Europa

⁴ Zathureczky Károly bátyja, István (1821–1858), az 1849-es fegyverletételkor a 11. székely huszárezred 6. századának parancsnoka volt százados rendfokozatban. 1850-ben előbb halálra ítélték, amit még ugyanabban az évben 12 év várfogságra enyhítettek. E levél keletkezésekor Kufsteinben raboskodott. *Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban.* Budapest, 2009. II. k. 570. o.

⁵ A szövegkörnyezet alapján beletörődés, belenyugvás.

⁶ Ferenc József császár öccsét, Ferdinand Maximilian (1832–1867) főherceget 1857 februárjában nevezte ki a Habsburg-birodalomhoz tartozó Lombard–Velencei Királyság (Königreich Lombardo–Venetien) kormányzójává, majd 1859 elején liberális reformjai miatt visszahívta, s egy katonatisztet, Gyulai Ferenc (1798–1868) tábornagyt nevezett ki helyébe.

⁷ 1857. július 27-től Ferdinand Maximilian főherceg neje, Marie Charlotte Amelie Augustina Victoria Klementina Leopoldina (1840–1927), a Szász–Coburg–Gotha házból való I. Lipót (Leopold Georges Chretien Frederic, 1790–1865), Belgium első királya (1831–1865) leánya.

⁸ Fogadóterem.

⁹ Mintaelem, a szövegmintázat állandóan ismétlődő legkisebb eleme.

¹⁰ Változatos fényhatású, hullámos mintázatú – töbnyire selyem – szövet. Moaré formában ismertebb, moiré az eredeti írásmód.

¹¹ Brillliáns fejdísz, abroncsszerű korona.

¹² Öltözetük minden kellékével együtt (szó szerint felszerelés: osztrák–német Equipage). A szó fordítható étkezésleitek értelemben is.

majd minden hatalmától fel ruházva, azon kívül az osztrák és az orosz tábornagy botokkal (marschalstab)¹³ ellátva, egy orosz briliantokkal ellátot disz kardnak birtokosa, ausztriai és orosz fő tábornagy, egy itteni és orosz hussar ezred tulajdonosa.¹⁴ Meghalálozása után a birodalom minden részéből a legkitünőbb főb tábornokok, főb társz(?)¹⁵ és fő tisztek, orosz, pápai, toscanai, pármái, murdenoi,¹⁶ nápolji küldöttségek itt meg jelentek. 12-én elsőben miután bé balzsamozták tevődött ki a gyász ravatalra a Villa Reale nevű tszásári vár lakban hol ő lakott és megholt. Ezen nap fél tíz orakor az egész itten jelenlevő tiszti kar és a minden felőlről jot idegenekkel együtt grof Gyulai¹⁷ vezér tábornagy¹⁸ vezénylete alatt egész legnagyobb fényben mind egy 1000 tiszttel együtt a disz teremben meg jelentünk, hogy az utolsó tiszteletadás megtevédjék a kitételnél. Itt egy ima tartodott, azután egyenként a koporso körül elő lépdelve mind megtekintetük. Ekkor láttam a sok drága köveket ellátot érdemjeleit és más nevezetéseket. A terem egész gyászban volt be vonva, az oszlopokon grofi tzierekkel ellátva nagyszerű candelaberek mind egy néhány 100 darab viasz gyertyával ellátva világítottak. Azon kívül egyes halvány métsék, régi szerű métsesekben világítottak, az egész nagyszerű volt. A tábornagy egy nagyszerű disz koporsóban egész uniformisában, kereken a ravatal körül egyes zsámoljokon az érdem rendjei, kardjai, más kitételései kereken rakva mint egy hat zsámoljon. Az ezredes¹⁹ az hussar ezredétől, melynek ő tulajdonosa volt, lábánál állot őrt, kereken mind tisztek minden féle katonai és tiszti rangokkal, gyalog, tüzér, tengerész, lovas állotok őrt. 14-ikén volt elsőben a nagy szerű temetkezési pompa, ennél nagyobb szerű pompát nem láttam és nem is látandok. Egy uralkodo sem temetődhetik el nagyobb fényel. Az Vila realetol egész a fő

¹³ Marsallbot (német der Marschallstab).

¹⁴ Középkori–kora újkori eredetű kifejezés, amikor még egy-egy arisztokrata saját költségen állított fel ezredet; akkor még ő volt az ezred ezredese, a tényleges parancsnok pedig az ezred alezredese. A XVIII. század végére az ezredtulajdonos már csupán protokolláris funkcióval bíró kitételű címmé alakult át, amit az uralkodók adományoztak, jobbra saját alattvalóknak, esetenként más államok uralkodóháza tagjainak és katonai vezetőinek. Nem feltétlen azonos az ezred elnevezésével. Az egyes ezredet általában korábban élt jeles hadvezérekéről is elneveztek.

¹⁵ Esetleg táborszernagyok.

¹⁶ Esetleg modenai.

¹⁷ Gyulai (néhol Gyulay) Ferenc József, marosnémeti és nádaskai gróf (1798–1868) táborszernagy, 1857-től észak-italiai főhadparancsnok (General-Commandant), 1859 elejétől a Habsburg-birodalomhoz tartozó Lombard–Velencei Királyság (Königreich Lombardo–Venetien) kormányzója és a II. hadsereg parancsnoka. Erélyes intézkedései hozzájárultak az 1859-es piemonti felkeléshez, ami az osztrák–szárd–piemonti–francia háborúhoz, majd Lombardia elvesztéséhez vezetett. A sorozatos katonai vereségek miatt június 16-án az uralkodó leváltotta és nyugdíjazta. Gyulainak nem született gyermeke, ezért 1866-ban örökbe fogadta felesége unokaöccsét, Leopold Wilhelm Freiherr von Edelsheim báró (később gróf) vezérőrnagyot (1826–1893), aki felvette a Gyulai nevet is, s e néven az Edelsheim-Gyulai család megalapítója lett.

¹⁸ Zathuretzky Károly itt vélhetően Gyulai pozíciójára gondol (lásd Gyulai személyi jegyzetében). Vezért tábornagy rendfokozat az Osztrák Császárság (1868-tól Osztrák–Magyar Monarchia) haderejében nem volt. A legmagasabb rendfokozat a tábornagy (Feldmarschall); az alatt, de majd csak 1915-től a vezérezredes (Generaloberst); az alatt az ún. fegyvernemi tábornokok: a gyalogsági tábornok (General der Infanterie), a lovassági tábornok (General der Kavallerie) és a táborszernagy a tüzér és a műszaki szakhoz (Feldzeugmeister); az alatt az altábornagy (Feldmarschall-Lieutenant, később a német nyelv változása miatt Feldmarschall-Leutnant), az alatt pedig a vezérőrnagy (Generalmajor). E bejegyzést a történelemhez hűen így írhatnánk: Gyulai táborszernagy, a Lombard–Velencei Királyság Főhadparancsnoka (Feldzeugmeister Gyulai, General-Commandant in Lombardo–Venetien).

¹⁹ A cs. kir. 5. huszárezredről van szó, melynek tulajdonosa Radetzky tábornagy volt, parancsnoka pedig ekkor Leopold Wilhelm Freiherr von Edelsheim ezredes, ami külön is érdekes (lásd Gyulai személyi jegyzetében).

egyházig mind katonaság, az utca két felén képezet sorfalat. Én egy gránátos zászlóalj a fő egyház előtt voltam fel állva. A menet meg kezdésénél a gyász zene meg szólalt, a melj a koporsót kísérte. Egyszere megkondultak a harangok mindenfelől. A koporso fehérré volt emailrozva²⁰ nagyszerű fel aranyzásal és koronával. A Koporso egy hat fogatu gyász szekére volt feltéve mi igen tsinosan és nagyszerűen, kis ágyukra fektetve a felső része, a meljnek fel tzifrázásán minden érdemjelei, páltzái, kardjai és tzimerei fagóttak²¹ minden gyászban volt fel öltöztetve. A Koporso előtt egy gyászba öltözött lovag pántzél ingbe le eresztet fekete sisakal lépdelt loháton. A koporso után a fia grof Radetzki nyugalmazott tábornok²², a veje Grof Wenkheim²³ magyar mágnási öltözetben, Magyarországról fő herczeg Albert,²⁴ Ferencz Károly,²⁵ Ferdinand[,] Max Hess tábornagy,²⁶ Schlick²⁷ etc, muszka²⁸ és más idegen tiszték lépdeltek, mint egy 70 tábornok és egy 1 000 tiszt körül. A koporsó szalagjának széleit tiszték fogták. A fő egyház fő bemeneteléhez meg érkezve, hol egy gyász pavillon volt fel állitva, az ott felállitott gyász zene megszólalt, ez nagyszerű, igen meghato jelenet volt. Itt a koporso levevődött, a ki állított seregek tisztelegtek és a fő egyházban az alatt a Koporso bé szentelődött. A fő papság a leg nagyob fényel fogadta a bemenetelnél. Onan ki hozva a menet újra azon az uton a nagy számu teméntelen katonaság kíséretében, azok a meljek fel voltak eddig állitva is szakaszonként a menet előtt és hátul kísérték egész a Porta orientáln²⁹ a városon kívül, honan a vasuthoz egy lovas ezred kísérte. A seregek az alatt fel állitodtak és adták háromszori tiszteleti tüzet.³⁰ A gyászba bé vont gőz mozdony, egy tzelra épitet nagy szekér vete fel a koporsott. Az alatt az ágyuk 24–24 lövéseket adtak. A vasut elindításával utoljára tisztelegtek a seregek. Az utolso 24 ágyu lövés jelentete további szállítását, ti a tábornagy inen vasuton, Velentzéből a tengeren átt gőz hajon Triesztbe, onan Bétsbe, hol 18-dikán nagyszerű fényel a Duna melet fekvő Vetzdorf³¹ helységbe hova a kriptába 19-ike eltemetődött. Itt 14-ike ropantul nép

²⁰ Emailírozás: zománcozás.

²¹ Esetleg feküdték.

²² Theodor Konstantin Radetzky von Radetz (1813–1878) nyugállományú vezérőrnagy.

²³ (I.) gróf Wenkheim Károly (1811–1892), neje Friderika Alexandra Radetzky (1815–1866), a tábornagy leánya.

²⁴ Habsburg-Tescheni Albert Frigyes Rudolf főherceg tábornagy (1817–1895), 1851-től magyarországi főhadparancsnok (General-Commandant), 1859-ben lemond, mivel működésével mindkét fél elégedetlen: Bécsből nézve nem pártolta az erőszakos németesítést, ráadásul a megbékítést a magyar nemesség bevonásával képzelte el; magyar oldalról nézve viszont túlzottan erélyes volt.

²⁵ Ferenc Károly József főherceg tábornagy (1802–1878), I. Ferenc József császár–király édesapja, felesége 1824-től Wittelsbach Zsófia Friderika bajor királyi hercegnő (1805–1872).

²⁶ Vélhetően két személyről van szó: az ugyanezen levélben fentebb jegyzettel ellátott Ferdinand Maximilian (1832–1867) főhercegről, valamint Heinrich Hermann Joseph Freiherr von Hess (1788–1870) tábornagyról (Chef des Generalstabes für die gesammte bewaffnete Macht, 1850–1860).

²⁷ Franz von Schlik (Schlick) (1789–1862) altábornagy, az 1848–1849-es szabadságharc idején előbb a császári–királyi 3., majd az 1. hadtest parancsnoka. Az 1849. február 26–27-i kápolnai csatát az általa vezetett hadtest dönti el a császáriak javára, 1849. augusztus 5-én átkel a Maroson. 1849 szeptemberétől lovassági tábornok, az 1859-es osztrák–szárd–piemonti–francia háború idején a június 16-ától a leváltott Gyulai Ferenc tábornagy után a Lombard–Velencei Királyság főkormányzója és főhadparancsnoka, egyben az észak-itáliai II. hadsereg parancsnoka. A vesztes háborút lezáró november 10-i zürichi béke után nyugállományba vonul.

²⁸ Orosz.

²⁹ Keleti kapu, ma Porta Venezia Milánóban.

³⁰ Dízsörtüzet.

³¹ Bécsből északkeletre Kleinwetzdorf, ma Glaubendorf része, a kriptá a Heldenberg kastély parkjában található. A kastélykertben az osztrák hadsereg, valamint osztrák, magyar és cseh katonai hagyományörzők a temetés napján évente korabeli katonai ceremónia szerinti megemlékezést tartanak.

volt egybegyűlve, az ablakok mind telve nézőkkel, töméntelen nép özönlött volt egybe, mi mind kabátban voltunk kirukolva és borzaszto hideg volt, de még is szerentsésen általáltam. 15-én másnap a fő egyházba nagy szerű gyász mise tartodott. A fő egyház igen nagyszerűen volt fel ékesítve, a gyász ravatal minden katonai ékesítésekel fel díszítve, ágyukal, fegyverekel, czimerekkel, mind egy kis filegoria³² olj formán fel álitva minden négyszegről lépcsőők vezetek fel. A léptsők lábánál alvo oroszlányok voltak fel álitva. A nagyszerű oszloponok a 30 tsaták neve volt feltéve czimerekkel. A templom belsője fel ékesítésére több mint 100 ezer rőf³³ gyász fátyol és 80 ezer sing³⁴ poszto dolgoztatodott fel. Az egész nagyszerű volt, mint egy 100 ezer pengőben került, de mind a császár költségén. A ropantot függönyök mind araszos arany csipkékel voltak bé szegve.

A sok paradénak már vége lévén, a menyibe lehetet igyekeztem mindent megemliteni. A nagyszerű Scála színház a mult ho 26-ikán nyitodott meg. Ezen színház igen nagyszerű. Több 100 – kétszáz pár tánczol egy baletben. Azon kívül az operák nagyszerűek fel ékesítettekkel sat ellátva. Tsak az idén a község az énekesekel nints ugy meg elégedve. Én itt sok szépet láttam, gyűjteményeket, képcsarnokokat sat. Én most régi és különb féle pénzeket már mint egy 500 darabot azok között nagyon ritkákat gyűjtöttem szándékom egy tsaládi pénz gyűjteményt egybe álitani. Azért kérlek hogy ha othon hol mi régi pénzeket fel találtok vagy másoktól kaptok nékem megtartania, azon kívül meljek othon vagynak senkinek sem oda adni. Tudott Milinél voltak az üveg almáriomba³⁵ felragatva azok a pléh emlékek, és egy nehány Pápanak medaillonja, ezeket is mind tartásatok meg nékem. Ha a besenyői Gyárfáséktol a nyáron egy nehány darabot kapnátok a romai pénzekből nagyon szeretném.

Jo Milit tsokoltatom s köszönöm hogy irt nékem, örvendek hogy egészséges és szép kiswaiban öröme van. Balást tiszteltetem, hasonlolog Jánost jo mulatást a fárságon. Ferentz bátsiéket, minden ösmerősöket, tégedet a jo Ignátszal együtt számtalanszor tsokoltatlak, a kis Gizával együtt az ég áldjon meg. Maradok őszinte szerető holtig hiv testvéred

Zathuretzky Károly

UI. Czetz és Stefanovits³⁶ kik éppen itt vagynak minyajan tiszteltetnek és tsokoltasák kezeiket, Czetz Poli is tiszteltet titeket.”

³² Kisméretű (kerti) pavilon; helyesen: filagória.

³³ A rőf textilanyagok mérésére használt, a kifeszített kar hosszát a mell közepétől a hüvelykujj hegyéig alapul vevő, országoként és vidékenként eltérő régi hossz mérték. A kolozsvári, körmendi, krakkói és lőcsei rőf 62,2; a brassói, budai, drávamelléki, eperjesi, erdélyi, gyöngyösi, kassai és királyi rőf 62,52; a bécsi rőf 77,75; a mérnöki, munkácsi és pozsonyi rőf 78,3 centiméternek felel meg.

³⁴ Sing: régi hossz mérték, 1 sing kb. 60 cm-nek felel meg.

³⁵ Polcos szekrény, pohárszék.

³⁶ Czetz Károly (?–1864), valószínűsíthetően Czetz János 1849-es honvédtábornok öccse. Elvégezte a grazi kadétiskolát, majd tisztjelölt a nagyszabenyi cs. kir. 31. gyalogezredben, s 1848 őszén ugyanott kinevezték hadnaggyá. 1861-ben századosként vonult nyugállományba. *Czetz János: Emlékezéseim.* Szerk. *Kedves Gyula.* Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2001. 15. o. A Zathureczky-levelezés alapján Károly legjobb barátja volt. A második személy vélhetően Stefanovits Mihály (1829–1902) főhadnagy, Zathureczky Károly egyik felettese.